

عبدالسلام

تصویر امامان شیعه

در متون زهد و تصوف نخستین

محمد سوری

www.ketab.ir

پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی

نشانی

قم، خیابان معلم، ساختمان ستاد دفتر تبلیغات اسلامی،

نشر پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی

تلفن و دورنگار: ۰۲۵-۳۷۸۳۲۸۳۳

ص.پ: ۳۷۱۸۵/۳۶۸۸

کدپستی: ۳۷۱۵۶۱۶۵۹۱

مراکز پخش

۱. قم، میدان شهدا، تلفن و دورنگار ۰۲۵-۳۱۱۵۱۲۵۰

۲. تهران، خیابان انقلاب، روبروی در دانشگاه تهران،

پاساژ فروزنده، طبقه همکف، واحد ۳۱۲، تلفن:

۰۲۱-۶۶۹۵۱۵۳۴

وبگاه: www.pub.isca.ac.ir

رایانامه: nashr@isca.ac.ir

فروشگاه مجازی نشر: www.shop.isca.ac.ir

فروشگاه نشر دیجیتال: www.pajooahaan.ir

همه حقوق برای ناشر محفوظ است.

تصویر امامان شیعه

در متون زهد و تصوف نخستین

محمد سوری

ناشر

پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی

وابسته به دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم

تهیه

پژوهشکده فلسفه و کلام اسلامی

سروراستار

محمدباقر انصاری

ویراستار

محمدصادق زینی‌وند

لیتوگرافی، چاپ و صحافی

خانه مؤسسه بوستان کتاب

چاپ اول: زمستان ۱۴۰۰

شمارگان: ۳۵۰

قیمت: ۳۰۰۰ تومان

عنوان: ۷۲۶؛ مسلسل: ۲۱۶

سرشناسه:

عنوان‌نام‌پدیدآور:

سوری، محمد، ۱۳۵۲-
تصویر امامان شیعه در متون زهد و تصوف نخستین / محمد سوری؛ تهیه پژوهشکده فلسفه و کلام
اسلامی

مشخصات نشر:
قم: دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، معاونت پژوهشی، پژوهشگاه علوم و فرهنگ
اسلامی، ۱۴۰۰

مشخصات ظاهری:
۳۵۲ ص
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۱۹۵-۷۶۵-۹

وضعیت فهرست‌نویسی:

فیا
یادداشت: کتابنامه: ص. [۲۸۳] - ۳۰۷؛ همچنین به صورت زیر نویس

یادداشت: نمایه

موضوع: اتمه اثناعشر در ادبیات

شناسه افزوده: دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، معاونت پژوهشی، پژوهشگاه علوم و فرهنگ
اسلامی، پژوهشکده فلسفه و کلام اسلامی

رده‌بندی کنگره: PIR۴۰۰۹

رده‌بندی دیویی: ۸۴۰/۸۳۵۱

شماره کتابشناسی ملی: ۸۷۱۰۱۹۵

فهرست مطالب

۱۱	سخنی با خواننده
۱۳	مقدمه
۱۳	۱. طرح مسئله
۲۳	۲. اصطلاح‌شناسی
۲۳	الف) زهد و زهاد
۲۴	ب) تصوف
۲۶	ج) امامان شیعه علیهم‌السلام
۲۷	۳. اهمیت و ضرورت و اهداف تحقیق

فصل اول: تصویر امامان شیعه علیهم‌السلام در کتاب‌های زهد

۳۳	درآمد
۳۸	۱. کتاب الزهد عبد الله بن مبارک مروزی (د ۱۸۱)
۴۵	۲. کتاب الزهد معافی بن عمران موصلی (د ۱۸۵)
۵۰	۳. کتاب الزهد وکیع بن جراح (د ۱۹۷)
۵۴	۴. کتاب الزهد اسد بن موسی (د ۲۱۲)
۵۷	۵. کتاب الزهد احمد بن حنبل (د ۲۴۱)

- الف) معرفی ۵۷
- ب) علی و فاطمه علیهما السلام ۶۱
- ج) علی بن ابی طالب علیه السلام ۶۲
- د) امام حسن و امام حسین علیهما السلام ۶۷
- ه) علی بن حسین علیه السلام ۶۸
- و) خلفا ۷۰
- ز) جمع‌بندی ۷۲
۶. کتاب الزهد هتاد بن سَری کوفی (د ۲۴۳) ۷۴
۷. کتاب الزهد ابو داود سیجستانی (د ۲۷۵) ۸۳
۸. کتاب الزهد ابو حاتم رازی (د ۲۷۷) ۸۸
۹. کتاب الزهد ابن ابی عاصم شیبانی (د ۲۸۶) ۹۲
۱۰. کتاب الزهد ابوسعید بن اعرابی (د ۳۴۰) ۹۷
۱۱. کتاب الزهد جعفر خُلَدی (د ۳۴۸) ۱۰۱
۱۲. کتاب الزهد الکبیر ابوبکر بیهقی (د ۴۵۸) ۱۰۳
۱۳. کتاب الزهد خطیب بغدادی (د ۴۶۳) ۱۰۸
- جمع‌بندی و نتیجه‌گیری ۱۱۰
- الف) امامان ۱۱۱
- ب) ارتباط متون زهد با متون تصوف ۱۱۶

فصل دوم: تصویر امامان شیعه علیهم السلام در آثار حکیم ترمذی

(در گذشته ح ۲۹۶)

۱۲۶	۱. آیه تطهیر
۱۳۰	۳. آیه اولوالأمر
۱۳۱	۳. شأن نزول سوره انسان (هل اتی)
۱۳۵	۴. حدیث ثقلین
۱۳۹	۵. حدیث «أهل بیتی أمان لأمتی»
۱۴۳	جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

فصل سوم: تصویر امامان شیعه علیهم‌السلام در رساله‌های صوفیه

۱۴۷	درآمد
۱۴۸	۱. شقیق بلخی (د ۱۹۴)
۱۴۹	۲. حارث محاسبی (د ۲۴۳)
۱۵۹	۳. ابوسعید خَرّاز (د ۲۷۹)
۱۶۱	۴. سهل تستری (د ۲۸۳)
۱۶۴	۵. ابوالحسن نوری (د ۲۹۵)
۱۶۴	۶. جنید بغدادی (د ۲۹۷)
۱۶۵	۷. حلاج (د ۳۰۹)
۱۶۶	۸. محمد بن عبدالحبار نَقَری (د ۳۵۴)
۱۶۷	۹. ابن خفیف (د ۳۷۱)
۱۶۸	۱۰. ابوالحسن دیلمی (زنده در ۳۹۲)
۱۷۵	۱۱. ابوعبدالرحمان سَلَمی (د ۴۱۲)
۱۹۰	جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

فصل چهارم: تصویر امامان شیعه علیهم السلام در کتاب‌های جامع صوفیه

درآمد	۱۹۳
۱. اللمع فی التصوف نوشته ابونصر سراج طوسی (د ۳۷۸)	۱۹۷
۲. التعرف لمذهب أهل التصوف نوشته ابوبکر کلابادی (د ۳۸۵)	۲۰۵
۳. قوت القلوب ابوطالب مکی (د ۳۸۶)	۲۱۰
درآمد	۲۱۰
الف) اهل بیت علیهم السلام	۲۱۴
ب) علی بن ابی طالب علیه السلام	۲۱۷
ج) حسن بن علی علیهما السلام	۲۲۶
د) حسین بن علی علیهما السلام	۲۲۸
ه) علی بن حسین زین العابدین علیهما السلام	۲۲۹
و) امام محمد باقر علیه السلام	۲۲۹
ز) امام جعفر صادق علیه السلام	۲۳۱
۴. تهذیب الاسرار ابوسعید خرگوشی (د ۴۹۶ یا ۴۰۷)	۲۳۲
درآمد	۲۳۲
الف) علی بن ابی طالب علیه السلام	۲۳۴
ب) حسن بن علی و حسین بن علی علیهما السلام	۲۴۰
ج) علی بن حسین و محمد بن علی علیهما السلام	۲۴۳
د) امام جعفر صادق علیه السلام	۲۴۳
ه) امام موسی کاظم و امام رضا علیهما السلام	۲۴۵
جمع‌بندی و نتیجه‌گیری	۲۴۷

فصل پنجم: خلاصه مطالب، نتایج پژوهش، نقد و نظر، پیشنهادها

۲۵۷	۱. خلاصه مطالب
۲۵۸	۲. نتایج پژوهش
۲۶۴	۳. نقد و نظر
۲۶۵	الف) نقد تصویر کتاب‌های زهد از امامان علیهم‌السلام
۲۷۰	ب) نقد درونی تصویر کتاب‌های تصوف از امامان علیهم‌السلام
	ج) نقد تصویر کتاب‌های تصوف از امامان علیهم‌السلام بر اساس آموزه‌های شیعه
۲۷۲	دوازده امامی
۲۷۲	۱) امامت
۲۷۴	۲) علم لدنی
۲۷۸	۳) نصب الاهی
۲۸۰	۴) مرجعیت دینی
۲۸۲	۴. پیشنهادها

کتابنامه

۲۸۳	الف) منابع فارسی
۲۸۷	ب) منابع عربی
۳۰۷	ج) منابع انگلیسی

نمایه‌ها

۳۰۹	آیات
۳۱۴	روایات
۳۲۷	موضوعات

سخنی با خواننده

عرفان اسلامی بخشی از مهم‌ترین و تأثیرگذارترین میراث اندیشه اسلامی است. این میراث سترگ در طول تاریخ خود انسان‌های بزرگی همچون علامه طباطبایی و امام خمینی قدس سرهما را تربیت کرده است. یکی از مهم‌ترین ویژگی‌های عرفان اسلامی نسبت معنوی‌ای است که عارفان مسلمان با اهل بیت علیهم‌السلام برقرار کرده و از آغاز شکل‌گیری عرفان، آن انسان‌های بزرگ را پیشوایان و اقطاب خود در مسیر سیر و سلوک الی الله به شمار آورده‌اند. در طول تاریخ برخی از طریقت‌های عرفانی از این موضع نیز فراتر رفته و امامت باطنی دوازده امام را پذیرفته‌اند. این پدیده که برخی از دانشوران معاصر نام آن را تسنن دوازده امامی گذاشته‌اند، از حدود سده‌های هشتم و نهم در پهنه گسترده‌ای از جهان اسلام وجود داشته است و تا امروز نیز ادامه دارد. در این مسیر برخی از این طریقت‌ها رفته‌رفته به امامت منصوص و معصومانه دوازده امام اذعان کردند و تشیع را پذیرفتند.

اکنون این پرسش را می‌توان طرح کرد که آیا نزدیکی عرفان به تشیع و پذیرش امامت باطنی دوازده امام حاصل کنش‌های سده‌های هشتم به بعد است یا در متون نخستین زهد و عرفان نیز ریشه دارد. نگارنده در کتاب پیش رو تلاش کرده است برای پاسخ‌دادن به این پرسش با بررسی نخستین متون باقیمانده از زهد و تصوف، تصویری را که زاهدان و عارفان از دوازده امام علیهم‌السلام داشتند، از لابه‌لای این

کتاب‌ها و رساله‌ها بیرون بکشد و سیر تحولات این تصویر را نشان دهد.

این کتاب در اصل رساله دکتری نگارنده در «مرکز تربیت مدرس دانشگاه قم» است که اکنون با اندکی تغییرات در پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی به انتشار می‌رسد. ایده اصلی این کتاب از استاد بزرگوارم دکتر نصرالله پورجوادی است که راهنمایی رساله را نیز بر عهده داشتند. بنده این افتخار را داشتم که در هر دو دوره کارشناسی ارشد و دکتری از خرمن دانش آن استاد بزرگ خوشه‌چینی کنم و نیز در تصحیح و انتشار چندین متن کهن در حوزه تصوف همکار ایشان باشم و بدین‌وسیله سپاس و درود خود را از استادم اعلام می‌کنم. همچنین از استادان مشاورم جناب حجت‌الاسلام والمسلمین دکتر عسکر دیرباز و جناب آقای دکتر محمدرضا موحیدی و استادان داور آقایان دکتر محسن جوادی و دکتر رضا الهی‌منش و دکتر عباس ایردیا که نقشی مهم در زدودن کاستی‌های رساله داشتند، سپاسگزارم. در مسیر دفاع از این رساله دوست عزیزم آقای دکتر احمد بهشتی مهر زحمات بسیاری متحمل شدند که از ایشان نیز سپاسگزارم.

در پایان یاد و خاطره دوست عزیزم آقای دکتر ابراهیم علی‌پور رئیس فقید پژوهشکده فلسفه و کلام اسلامی را، که این کتاب در دوره ریاست ایشان به ثمر رسید، گرامی می‌دارم و از ارزیابان کتاب مرحوم آیت‌الله دکتر احمد احمدی و حجت‌الاسلام والمسلمین استاد محمدتقی سبحانی و از مدیر محترم گروه فلسفه جناب آقای دکتر حسن عبدی و کارشناس محترم گروه جناب آقای دکتر ذوالفقار ناصری صدر و نیز همکارانم در اداره نشر پژوهشگاه که اثر حاضر با تلاش ایشان به زیور طبع آراسته شده است، قدردانی می‌کنم.

محمد سوری

رئیس پژوهشکده فلسفه و کلام اسلامی